

УДК 338.121

Міщук О.В..
к.е.н., доцент кафедри економіки
підприємства, фінансів, обліку і аудиту
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Розвиток світової економічної системи характеризується прискоренням процесів інтернаціоналізації капіталу, розвитком виробничих зв'язків, міграцією робочої сили, обміном послуг. У такій ситуації роль прямих іноземних інвестицій у національній економіці зростає, а питання підвищення інвестиційного потенціалу України стає актуальним.

Привабливість вітчизняної економіки для припливу прямих іноземних інвестицій визначається значними можливостями реалізації продукції інвесторів та можливістю виходу з нею на ринки країн СНД, дешевою робочою силою та сировиною, наявністю науково-технічних розробок високого рівня. Така привабливість також обґрунтовується тим, що Україна як країна з ринковою економікою потребує створення позитивних екстерналій, виникнення яких відбувається в результаті зростання конкуренції, залучення іноземного фінансового ресурсу та іноземних фахівців для роботи на вітчизняних підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним і прикладним питанням використання прямих іноземних інвестицій, їх ефективності приділялася і приділяється значна увага в працях окремих вчених: Галієвої Г. [1], Горшкова А. [2], Єршова М. [3], Морозова К. [4], Одетюка І. [5], Підлісної О. [6], Попкової Є. [7] та ін.

Не дивлячись на значну кількість праць, присвячених аналізу проблем іноземного інвестування, залишаються недослідженими питання, що стосуються спрямованості прямих іноземних інвестицій в інноваційний розвиток. Актуальність обраної теми обумовлена зростаючою практичною значимістю результатів наукового пошуку фінансування інноваційного розвитку за рахунок прямих іноземних інвестицій для економіки України.

Постановка завдання. Мета статті полягає у розробці теоретичних та практичних положень щодо формування ефективного механізму іноземного інвестування в забезпеченні інноваційного розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. При переході на інноваційну економіку проявляється зростаюча залежність її конкурентоспроможності як основного індикатора інноваційного розвитку від інвестиційного забезпечення. Особливу роль у формуванні конкурентоспроможності економіки відіграють іноземні інвестиційні ресурси [1]. Останні, при недостатності внутрішніх ресурсів країни, вважаються одним із найефективніших джерел зовнішнього фінансування в розвиток реального сектору економіки для підтримки стабільного економічного зростання.

Зазначимо, що для економіки України потенційні вигоди від прямого інвестування полягають в наступному.

По-перше, прямі іноземні інвестиції – це джерело додаткового продуктивного капіталу – дефіцитного ресурсу в умовах глибоких структурних реформ; виступають як дієвий фактор структурної трансформації економіки.

По-друге, прямі іноземні інвестиції є розвиненою формою міжнародного економічного співробітництва і розглядаються як ефективний спосіб інтеграції національної економіки у світову економіку. Вони, як правило, сприяють зростанню зовнішньоторговельного обороту приймаючої країни (України), збільшенню обсягів і різноманітності форм виробничого та науково-технічного співробітництва.

По-третє, прямі іноземні інвестиції забезпечують трансферт технологій, ноу-хау, передові методи управління та маркетингу, які можуть реалізовуватися через різні канали. До провідного каналу можна віднести ринкове придбання технологічних компонентів і ноу-хау (ліцензійні угоди); іншим каналом трансферту технологій є дифузія нової виробничої технології, технології менеджменту та маркетингу (угоди про виробничу кооперацію, угоди про менеджмент, мобільність кваліфікованих фахівців між іноземними та національними компаніями). Додатковим каналом передачі технології може виступати її імітація або копіювання (копіювання нових продуктів, змісту та методів реклами, організації збутової мережі закордонних компаній). Використовуючи різні канали трансферту сучасної

технології, прямі іноземні інвестиції виступають в перехідних економіках як важливий фактор їх трансформації у бік більш ефективної господарсько-економічної системи.

По-четверте, прямі іноземні інвестиції сприяють становленню нової інституційної структури ринкової економіки, зміцнюють господарські зв'язки між економічними суб'єктами [2].

З іншої сторони, враховуючи вищезазвані вигоди для України, іноземних інвесторів не варто розцінювати як ефективних господарюючих суб'єктів, тому що їх інтереси задовольняються передусім за рахунок використання дешевої робочої сили та дешевих ринків сировини, не дивлячись на ті фінансові вкладення, які вони здійснили, нові технології, які запровадили у виробництво та вихід на світові ринки.

Прямі іноземні інвестиції у виробництво з орієнтацією на збут на внутрішньому ринку ведуть до відпливу капіталу та репатріації прибутків. Якщо й навіть інвестор частину прибутку реінвестує у виробництво, то в подальшому можливий варіант, коли він не здійснює додаткових вкладень, а прагне отримати максимальний прибуток, потім закриває виробництво та залишає країну-реципієнт. Це наглядно можна спостерігати на діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК), коли створення дочірних компаній веде до використання ресурсної бази країни місцезнаходження її та вивозу капіталів і прибутків у країну походження ТНК.

Вибір країни для своїх інвестицій ТНК здійснюють на основі порівняльних переваг, які визначають очікувану дохідність інвестиційного проекту. Такими критеріями можуть бути вартість факторів виробництва, наявність природних ресурсів, обсяг і темпи зростання внутрішнього ринку країни, яка отримує інвестиції.

Посилення гео економічної ролі ТНК, реалізація політичних ініціатив щодо регіональних програм наукової кооперації, активне використання зовнішнього інтелектуального ресурсу до процесу виконання наукових розробок дозволить підвищити рівень інтернаціоналізації НДДКР та сприяти розвитку інноваційних процесів у світовій та національній економіці. Зазначимо, що економічними сферами найбільш активного прояву процесу інтернаціоналізації НДДКР постають автомобілебудування, електрична та електронна промисловість, фармацевтика, виробництво інформаційно-телекомунікаційного обладнання, а також комп'ютерної техніки, в яких даний показник значно перевищує узагальнений показник по промисловості в цілому (таблиця 1) [5].

Таблиця 1

Індекс інтернаціоналізації ТНК у сфері наукомістких видів економічної діяльності, %

Вид економічної діяльності	Найбільші ТНК	ТНК з країн, що розвиваються
Автомобілебудування	62,1	71,3
Електрична та електронна промисловість	76,2	67,1
Медична промисловість, фармацевтика	81,9	н.д.
Телекомунікації	71,6	52,2
Виробництво комп'ютерної техніки	н.д.	68,5
Промисловість в цілому	69,5	54,5

Джерело: [5].

Водночас, тенденція активності інноваційного інвестування наукових розробок та результативності інноваційного процесу помітно зміщується до посилення економічної ролі країн Азії та Південно-Східної Європи і СНД – їх сумарна частка в глобальних витратах та поданих патентних заявках зростає за останні 10–15 років щонайменше вдвічі і наближається до рівня 10 та 20% відповідно [5].

З метою подальшого посилення рівня інтернаціоналізації наукових досліджень інвестори з-поміж відзначеного регіону країн, що розвиваються, вбачають економіки Китаю, Індії, Сінгапуру та Російської Федерації. В умовах стрімкої динаміки відтворення глобалізаційних процесів у світовій економічній системі, означена тенденція безпосереднім своїм економічним наслідком матиме збереження, із можливістю незначного рівня посилення на кінець 2020 р., структури джерел фінансування наукових досліджень та розробок у пропорції 1:2,8 між урядом та приватним корпоративним капіталом на користь останнього [5].

В основі рішення про здійснення інвестицій лежать певні мотиви, серед яких можна виокремити три основних типи. По-перше, це інвестиції, спрямовані на пошук нових ринків збуту. Звичайно, що вирішальне значення мають обсяги і темпи зростання внутрішнього ринку країни-реципієнта, а також митні тарифи та транспортні витрати.

По-друге, мотивом для здійснення інвестицій є розрахунок на дешеві фактори виробництва, природні ресурси, робочу силу, сировину, матеріали, розвинену інфраструктуру. Вартість цих факторів має першочергове значення для прийняття рішень про прямі інвестиції, спрямовані на експорт продукції, виробленої на території країни-реципієнта інвестицій.

Третій тип мотивів – це здійснення інвестицій з розрахунку на те, що завдяки економії на масштабах виробництва, управління навіть географічно розрізних об'єктів господарської діяльності може бути здійснено з більшою ефективністю.

Останнім часом виокремлюють четвертий тип мотивів, коли інвестиції здійснюються в стратегічні активи, щоб отримати доступ до технологій та ноу-хау [4, с. 74]. Вважаємо, що до сьогодні основними мотивами прямого іноземного інвестування в Україну був перший та другий тип мотивів, а четвертий використовували поодинокі.

Зазначимо, що інвестиції, які надходять в економіку, не спрямовані в сфері пріоритетного інноваційного розвитку України. Значно привабливішими є фінансовий сектор, державне управління, міжнародне співробітництво та ін. Про це свідчать дослідження, які вирізняють провідні напрямки розвитку економіки і сфери нововведень в Україні (таблиця 2) [6, С. 82].

Таблиця 2

Зіставлення напрямів розвитку держави і сфер нововведень в Україні на початку XXI століття

Провідні напрями розвитку економіки держави		Сфера інтенсивних нововведень	
Напрямок	Річний темп зростання, %	Напрямок	Річний темп зростання, %
Обробна промисловість	21,7	Фінансовий сектор	27,4
Операції з нерухомістю	13,0	Державне управління і податкова система	12,4
Добувна промисловість	13,0	Міжнародне співробітництво, митна справа	8,0
Наземний транспорт	11,0	Космічна галузь	5,9
Виробництво та розподіл енергії, газу, води	7,2	Промисловість та будівництво	4,6
Зв'язок	6,6	Транспорт, зв'язок, телекомунікації, інформатика	4,2
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	4,8	Аграрний сектор	1,8

Джерело: [6, с. 82].

Незважаючи на ефективність прямих іноземних інвестицій у промисловість України (підприємства з такими інвестиціями працюють ефективніше, ніж у цілому підприємства галузі), іноземний капітал не зацікавлений у розвитку підприємств із високою наукоємністю і не бажає надавати Україні справді сучасні високі технології [6, с. 80]

На нашу думку, основними проблемами розвитку високотехнологічного сектору, що перешкоджають залученню в нього іноземних інвестицій, є:

1) Обмеження допуску іноземних інвесторів у більшість галузей високотехнологічного сегмента. Необхідність узгодження угод з органами влади підвищує організаційні та тимчасові витрати для інвесторів, збільшує ризики державного втручання в діяльність підприємств, знижує інвестиційну привабливість сектору.

2) Невисока конкурентоспроможність української високотехнологічної продукції на світовому ринку. Рівень і динаміка розвитку високотехнологічних секторів не сприяють підвищенню їх інвестиційної привабливості для іноземних інвесторів.

3) Відсутність ефективної системи заходів, що стимулюють приплив іноземних інвестицій у вітчизняну економіку. В Україну надходять іноземні інвестиції, які в значній мірі не виконують своєї функції з перенесення нових технологій, досвіду, інтелектуальних ресурсів. Це пов'язано з їх природою - поверненням українських капіталів, виведених в офшори.

4) Обмежена ефективність державних заходів з підтримки високотехнологічних галузей. Роль держави в підтримці розвитку високотехнологічних галузей на 2013–2014 рр. сконцентрована в автомобілебудуванні, авіабудівній галузі, космічній, розвитку фармацевтичної галузі [7; 8].

Ефективний механізм спрямування інвестицій в інноваційний сектор можливий за двох умов, по-перше, коли будуть «перекриті» канали збагачення у сферах природних чи штучно створених монополій, по-друге, коли інновації будуть доведені до стадії кінцевого ринкового продукту, який здатний зацікавити інвестора (як вітчизняного, так і іноземного).

Іноземні інвестиції як фінансовий фактор поки що не відіграють суттєвої ролі в фінансовому механізмі забезпечення інноваційного розвитку України. Навіть значні прямі іноземні інвестиції не є гарантом зростання рівня ВВП. Тому важливо забезпечити баланс між обсягами внутрішнього та зовнішнього фінансування національної економіки, оскільки кожна країна має свої особливості, які впливають на ВВП. На сучасному етапі активізація інвестиційної діяльності визначається накопиченим інвестиційним потенціалом країни та здатністю держави впливати на нього [3, с. 4–16].

Висновки з даного дослідження. Щоб підвищити ступінь економічної свободи і тим самим залучити значний обсяг не тільки іноземного капіталу, а й національного, який щороку відтікає за кордон, необхідно кардинально переглянути торговельну політику, податкові навантаження, грошову політику шляхом зниження інфляції, банківський та фінансовий сектор, систему захисту власності, державного регулювання (спрощення процедур ліцензування та реєстрації бізнесу, зниження корумпованості). Активізація інвестиційного процесу і збільшення обсягів капіталовкладень, в тому числі за рахунок припливу іноземного капіталу, для забезпечення зростання та конкурентоспроможності країни передбачає вирівнювання норм рентабельності між сировинними та переробними секторами економіки; зниження податкового навантаження на основні галузі економіки, які здатні підвищити рейтинг країни на світовому ринку.

У напрямку стимулювання залучення прямих іноземних інвестицій у високотехнологічні галузі необхідно: спростити, прискорити та підвищити інформаційну прозорість процедур узгодження угод щодо допуску іноземних інвесторів у високотехнологічні галузі; розробити заходи податкового стимулювання іноземних інвестицій; на державному рівні активізувати розробку заходів, спрямованих на розвиток високотехнологічного сектору загалом [7]. Прямі іноземні інвестиції можуть забезпечити виконання завдань інноваційного розвитку тільки при визначених умовах – відповідному рівні освіти, можливості трансферу технологій, розвитку інфраструктури, рівні конкуренції.

Література

1. Галиева Г.Ф. Иностранные инвестиции на пути к инновационной экономике [Электронный ресурс] / Г.Ф. Галиева // Российское предпринимательство. – 2011. – № 11 Вып. 1 (195). – с. 4-9.– Режим доступа: <http://www.creativeconomy.ru/articles/14196/>
2. Горшков А. В. Прямые иностранные инвестиции как фактор экономического роста [Электронный ресурс] / А.В. Горшков. – Режим доступа: www.lib.csu.ru/vch/074/002.pdf
3. Ершов М. О финансовых механизмах экономического роста / М.Ершов // Вопросы экономики. – 2002. – № 12. – С. 4-16.
4. Морозов К.Б. Влияние расширения Евросоюза на приток инвестиций американских ТНК в Россию / К.Б. Морозов // США – Канада: экономика, политика, культура. – 2006. – №2. – С. 69-88.
5. Одотюк І.В. Перспективні тренди інноваційного розвитку глобальної та національної економік [Електронний ресурс] / І.В. Одотюк // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»– Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=180>
6. Підлісна О. Ефективність залучення інвестицій в Україну: інноваційно-інвестиційні системи / О. Підлісна // Економіст. – 2005. – № 4. – С. 80–83.
7. Попкова Е.Г. Совершенствование механизмов привлечения прямых иностранных инвестиций с учетом кластерного развития [Электронный ресурс] / Е. Г. Попкова, М. К. Романова. – Режим доступа:<http://www.marka-volga.ru/klastery/236-sovershenstvovanie-mekhanizmov-privlecheniya-pryamykh-inostrannykh-investitsiy-s-uchetom-klaster-nogo-razvitiya.html>
8. Проект Державної програми активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=197032&cat_id=197031